

ДІТИ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ КАТЕГОРІЙ

Сирота	<p>Це дитина, у якої:</p> <ul style="list-style-type: none"> - батьки померли; - мати померла, дані про батька у свідоцтві про народження дитини були записані за вказівкою матері
Позбавлені батьківського піклування	<p>Це дитина, яка залишилася без батьківського піклування, тому що:</p> <ul style="list-style-type: none"> - батьки були позбавлені батьківських прав; - дитину відібрали у батьків за рішенням суду; - батьки визнані судом без вісті відсутніми; - батьки визнані судом померлими; - батьки визнані недієздатними; - батьки знаходяться в місцях позбавлення волі; - батьки знаходяться під вартою під час слідства; - батьки знаходяться у розшуку; - тривала хвороба батьків, яка зашкоджує виконанню батьківських обов'язків; - батьки невідомі.
Дитина-напівсирота	Дитина, в якої помер один з батьків
Дитина одинокої матері	<p>Дитина, яку виховує тільки мати, тому що:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дані про батька у свідоцтві про народження дитини були записані за вказівкою матері; - батько дитини помер (або батько дитини визнаний судом без вісті відсутнім, або батько дитини визнаний судом померлим, або батько дитини визнаний недієздатним, або батько дитини знаходиться у розшуку), до того ж, призначити дитині пенсію через втрату годувальника неможливо, бо він не

	мав достатнього трудового стажу. Одинокі матері стоять у обліку в УТСЗН та отримують там на дитину допомогу одинокій матері
З багатодітної родини	Дитина мешкає в родині, де виховується три та більше дітей (зокрема, які знаходяться під опікою або піклуванням)
Дитина, яка постраждала внаслідок аварії на ЧАЕС	Це дитина, у якої: батько або один з батьків мають статус постраждалого внаслідок аварії на ЧАЕС, що підтверджено посвідченням.
Дитина з вадами	Статус дитини з вадами надає медичний заклад (є посвідчення)
З малозабезпеченої родини	Малозабезпечена родина – це родина, яка стоїть на обліку в УТСЗН та отримує там допомогу .

ЯК РОЗМОВЛЯТИ З «ВАЖКИМ» ПІДЛІТКОМ?

Під час розмови з підлітком необхідно позбутися повчального тону і приділити час і увагу тільки співрозмовнику, при цьому дотримуючись деяких правил:

- поважати співрозмовника;
- говорити з ним як з рівним;
- аргументувати свою точку зору, залишаючи за підлітком право розділяти її або заперечувати;
- показувати, що він цікавий як людина й співрозмовник;
- дотримуватись кодексу честі;
- учитель має право бути некомпетентним у якійсь сфері життя і визнає таке саме право за підлітком;
- розмовляти тільки про те, про що підліток готовий говорити, «не лізти в душу», надати йому право на мовчання;
- бути готовим вислухати шокуючі подробиці життя підлітка й підтримати його;
- делегувати підлітку відповідальність за власну поведінку й ухвалення рішень;
- дотримуватись права на конфіденційність приватної бесіди;
- бути толерантним до звичок, способу життя та ідеалів співрозмовника.

Про що розмовляти з «важким» підлітком?

1. Навчання - улюблені й не дуже предмети, причини неуспіху, взаємини з учителями, участь у громадській роботі, випадки порушень дисципліни.
2. Плани на майбутнє щодо продовження навчання, вибору професії; здатність урахувати майбутні труднощі й тверезо оцінювати свої можливості.
3. Взаємини з однолітками; перевага одного близького друга або компанії приятелів, становище серед товаришів, причини вибору приятелів за певними особистими якостями, за спільністю захоплень.
4. Захоплення сьогодні й у минулому (під чийм впливом було зроблено вибір, які досягнуті результати, чому захоплення забуто).
5. Взаємини з батьками, внутрішньо сімейні стосунки: склад родини (хто названий першим, про кого забув згадати, хто займався його вихованням, найбільш близький член родини, з ким у родині конфліктні взаємини, причина конфлікту). Якщо родина розпалася, необхідно з'ясувати, у якому віці був підліток, коли це сталося, його ставлення до розлучення батьків, чи підтримує контакт із тим з них, хто пішов із родини.
6. Порушення поведінки в минулому: прогули занять, дрібне хуліганство, паління, уживання алкоголю, знайомство з різними наркотичними засобами, втечі з дому, чи був затриманий або взятий на облік міліцією.
7. Найскладніші події в минулому й реакція на них. Наявність колись у минулому суїцидних думок. Перенесені захворювання: як вони позначилися на на навчанні й на становищі серед однолітків. Наявність сьогодні або в минулому порушень сну, апетиту, самопочуття та настрою.
8. Сексуальні проблеми:
 - перша закоханість і пов'язані із цим психічні травми;
 - самооцінка своєї привабливості;
 - початок статевого життя та потайливе побоювання із приводу своєї сексуальної неповноцінності.

ПОРАДИ ПЕДАГОГАМ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

- 1 Під час зустрічі з молодими людьми говоріть : «Привіт!»
- 2 Запитуйте їхню думку.
- 3 Давайте їм відчувати себе прийнятими.
- 4 Запитуйте їх про них самих.
- 5 Вислуховуйте їх.
- 6 Займайтеся їхніми проблемами та конфліктами до того, як вони стануть великими.
- 7 Дозволяйте робити помилки.
- 8 Допмагайте їм вчитися на власних помилках.
- 9 Створюйте безпечні та відкриті взаємовідносини.
- 10 Розмовляйте з ними відкрито.
- 11 Станьте їхнім прибічником.

- 12 Дайте зрозуміти, що ви завжди поряд, у їхньому розпорядженні.
- 13 Під час розмови дивіться їм в очі.
- 14 Скажіть їм, що готові вислухати їх у будь-який час.
- 15 Заохочуйте їх високо ставити «планку».
- 16 Вітайте їхні пропозиції.
- 17 Прощайте їх.
- 18 Завжди давайте їм ще один шанс.
- 19 Радьтеся з ними.
- 20 Дякуйте їм.
- 21 Будьте чесними.
- 22 Дайте їм зрозуміти, що ви їхній друг.
- 23 Розділяйте разом з ними їхню радість та хвилювання.
- 24 Допоможіть їм повірити в себе.
- 25 Запитайте, про що вони мріють, заохочуйте їх, переконуючи в тому, що мрії можуть стати реальністю.
- 26 Називайте їх тільки на ім'я.
- 27 Вислуховуйте їхні історії та розповіді.
- 28 Дайте підлітку відчуття відповідальності.
- 29 Часто й невимушено говоріть компліменти.
- 30 Будьте доброзичливим учителем для підлітка.

ПОРАДИ ВЧИТЕЛЮ ЩОДО ПІДТРИМКИ ДИСЦИПЛІНИ В КЛАСІ

- Установіть межі дозволеного, еталони поведінки учнів для стандартних ситуацій (як входити в клас, як сидіти, відповідати на запитання, прибирати книжки і т.ін.). Зробити це треба перш ніж Ви почнете стежити за дотриманням порядку;
- поведіться так, щоб учні відчували, що ви керуєте навчальним процесом, при цьому всіляко стимулюйте їхню активність;
- стежте за своєю мовою, розмовляйте завжди повільно, спокійним голосом;
- не відволікайтесь на незначні порушення, моралізування. Урок – це не арена для з'ясування стосунків;
- дотримуйтеся доброзичливого, мажорного тону, будьте уважні до кожного учня. Надавайте необхідну підтримку, відзначаєте успіхи, створюйте життєрадісний, оптимістичний настрій у класі;
- стежте за правильністю постави, проводьте фізкультхвилинки;
- надавайте учням можливість частіше працювати в групах – це може бути стимулом до зайнятості кожного, хорошого настрою і поведінки;
- створюйте умови, щоб важкі, слабкі діти мали можливість відчуття себе лідерами;

- не принижуйте учнів, не припускайте образ, сарказму. Гнів, дратівливість, імпульсивність не сприяють зміцненню дисципліни й авторитету вчителя;
- будьте привітними, але враховуйте, що фамільярність може породити неповагу;
- не виявляйте антипатії до важких учнів, сподіваючись від них поганої поведінки. Діти відчувають скептичне ставлення до них і часто поводяться згідно з вашими очікуваннями;
- не припускайте появи «любимчиків», це створює зайві проблеми, ускладнює стосунки в колективі;
- умійте керувати емоціями, знайте ціну кожному слову, тонові;
- не соромтеся виявляти почуття гумору. Можна посміятися і над собою, не вважайте себе досконалістю. Але не можна висміювати учнів;
- не забудьте привітати дитину з днем народження;
- підтримуйте контакт із учнями поза уроками, на заняттях гуртка, позакласних заходах, спільних походах;
- зміцнюйте зв'язки з батьками, намагайтеся отримати від них підтримку;
- робіть виклад матеріалу яскравим, захоплюйте учнів за допомогою різноманітних методів, наочності й змістовності.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Насильство в сім'ї - будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї відносно іншого її члена, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Фізичне насильство в сім'ї - умисне нанесення одним членом сім'ї іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, завдання шкоди його честі і гідності.

Фізичні ознаки насильства:

- зовнішні пошкодження (відбитки пальців, пасака, сліди цигарок тощо);
- пошкодження внутрішніх органів і кісток, які не є наслідком нещасних випадків.

Психічні ознаки насильства:

- страх фізичного контакту з дорослими;
- намагання приховати причину травми;

- нічні кошмари і страхи;
- самотність, відсутність друзів;
- негативізм, агресивність, жорстоке ставлення до тварин;
- суїцидальні спроби.

Сексуальне насильство в сім'ї - протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого, а також дії сексуального характеру відносно неповнолітнього члена сім'ї.

Фізичні ознаки сексуального насильства:

- ушкодження статевих органів;
- захворювання, що передаються статевим шляхом;
- вагітність.

Психічні ознаки сексуального насильства:

- нічні кошмари і страхи;
- депресія, низька самооцінка;
- невідповідні до віку сексуальні ігри і знання про сексуальну поведінку;
- намагання повністю закрити своє тіло;
- ексгібіціонізм;
- проституція.

Психічне насильство в сім'ї - насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Ознаки психічного насильства:

- затримка фізичного і розумового розвитку дитини;
- енурез, нервовий тік;
- постійно сумний вигляд;
- різноманітні соматичні захворювання;
- неспокій, тривожність;
- порушення сну;
- довготривалий пригнічений стан;
- агресивність;
- схильність до усамітнення;
- невміння спілкуватися.

Економічне насильство в сім'ї - умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого житла, їжі, одягу й іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Ознаки економічного насильства:

- відсутність адекватних віку і потребам дитини їжі, одягу, житла, медичної допомоги, освіти;
- крадіжка їжі;
- санітарно-гігієнічна недбалість; хворобливість;
- агресивність.

Жертва насильства в член сім'ї - який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Попередження насильств в сім'ї - система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Захисний припис - спеціальна форма реагування служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах неповнолітніх щодо жертви насильства в сім'ї, яким особі, що вчинила це насильство, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї.

Віктимна поведінка - поведінка потенційної жертви насильства в сім'ї, що провокує це насильство.

Органи та установи, на які покладається здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї:

1. Спеціально вповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї.
2. Служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах неповнолітніх.
3. Органи опіки та піклування.
4. Спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї:
 - кризові центри для жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;
 - центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Підстави для вжиття заходів із попередження насильства в сім'ї:

- заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства;
- висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї в разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;
- отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї.

ДЕЛІНКВЕНТНА, АДИКТИВНА, ПСИХОПАТОЛОГІЧНА ПОВЕДІНКА ЯК ВИДИ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ІНДИВІДІВ

1. Поняття делінквентності, делінкветної поведінки.
2. Адиктивна поведінка як форма девіацій особистості.
3. Психопатологічний тип девіантної поведінки та його види.

1. Поняття делінквентності, делінкветної поведінки.

Делінквентна поведінка – це сукупність протиправних вчинків людини, за які в особливо важких випадках може накладатися покарання згідно статей цивільного й кримінального кодексів.

До протиправних дій відносять проступки (провини), правопорушення та злочини.

Серед типових *проступків* виокремлюють лихослів'я, систематичне порушення дисципліни в школі, бійки з однолітками, бешкетування (наприклад, кидання з балкону в перехожих різних предметів; дзвінки по телефону до незнайомих осіб).

Правопорушення – це порушення адміністративних та правових норм, які проявляються через дрібні крадіжки, здирництво, хуліганство.

Злочин – протиправне, суспільно небезпечне діяння, що класифікується за певними нормами кримінально-процесуального права (згвалтування, вбивство, нанесення тяжких тілесних пошкоджень).

Передумовою девіантної поведінки є *важковихованість*. Термін "важкий учень", "важковиховуваний" характеризує дітей з негативним ставленням до навчання та норм моральної поведінки.

З точки зору медичної психології відхилення у поведінці неповнолітніх поділяють на патологічні (хворобливі) і непатологічні. Важковиховуваними в непатологічному плані є загалом повноцінні діти з деякими відхиленнями у фізичному здоров'ї, дещо розладнаною чи ослабленою нервовою системою внаслідок дій психотравмуючих факторів. У їхній поведінці можуть спостерігатися неадекватні реакції, надмірна агресивність, лицемірство, розбещеність, ослабленість, заздрість. Найбільш характерними проявами

важковиховуваності дітей є ледарство, схильність до безцільного проведення часу, безвідповідальність, неорганізованість, неуважність, емоційна нестійкість, слабка спроможність до опору негативному впливові інших.

Психологи виокремлюють такі групи делінквентних осіб:

- 1) індивіди, які здійснюють правопорушення під впливом певних обставин чи оточуючих людей;
- 2) особи з достатнім рівнем правосвідомості, але пасивним ставленням до інших порушників та правових норм;
- 3) люди, що випадково здійснюють правопорушення;
- 4) особи, що свідомо порушують правові норми.

2. Адиктивна поведінка як форма девіацій особистості.

Адиктивна поведінка – це поведінка людини, для якої притаманне прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому різноманітних хімічних речовин чи постійні фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій. У результаті такої поведінки людина існує у своєрідному і "віртуальному" світі. Вона не тільки не вирішує своїх проблем, але й зупиняється в особистому розвитку, навіть деградує. Розрізняють три групи різновидів адиктивної поведінки:
- нехімічні адикції (патологічна схильність до азартних ігор (гемблінг), комп'ютерна адикція, трудоголізм);
- проміжні форми адикції (анорексія – відмова від їжі, булумія – прагнення до постійного споживання їжі);
- хімічні адикції (вживання та вдихання психоактивних речовин: тютюну, алкоголю, наркотиків, медичних препаратів, речовин побутової хімії).

Адиктивну поведінку непонолітніх визначають ще як поведінку, яка передуює формуванню патологічної залежності від наркогенних речовин. При цій формі поведінки негативна пристрасть людини до хімічних речовин ще не досягла психічної та фізичної залежності, тобто, захворювання на наркоманію, алкоголізм і токсикоманію.

Розрізняють два шляхи розвитку адиктивної поведінки підлітків: *полісубстантний та моносубстантний*. При полісубстантній адиктивній поведінці підлітки пробують на собі дію різних речовин. Це етап так званого пошукового "полінаркотизму", коли вживаються багато речовин. Поступово підліток починає надавати перевагу певній хімічній речовині, що означає перехід до етапу фонового "полінаркотизму". При моносубстантній адиктивній поведінці підлітки зловживають лише однією речовиною. Найчастіше це обумовлено доступністю певного наркогенного засобу.

3. Психопатологічний тип дивіантної поведінки та його види.

Психопатологічний тип девіантної поведінки базується на психологічних симптомах і синдромах, які є проявами певних психічних розладів та захворювань. Серед найбільш типових для дітей та молоді видів такої поведінки вчені виокремлюють:

- аутоагресивну;
- дисморфоманічну;
- гебоїдну;
- дромоманію;
- патологічну

сором'язливість.

Аутоагресивна поведінка проявляється в двох формах: самогубство (суїцид) та самотравмування (парасуїцид). Розрізняють три типи суїцидальної поведінки:

- 1) "аномічний", пов'язаний з кризовими ситуаціями в житті людини, особистими трагедіями;
- 2) "альтруїстичний", який здійснюється заради блага інших людей;
- 3) "егоїстичний", обумовлений конфліктом унаслідок неприйнятних індивідумом соціальних вимог та норм поведінки.

Суїцидальною поведінкою є внутрішні та зовнішні форми психічних актів, які спрямовуються уявленням позбавлення себе життя. Внутрішні форми суїцидальної поведінки включають: думки, уявлення, переживання, тенденції, які діляться на задуми і наміри. До зовнішніх форм прояву суїцидальної поведінки відносять суїцидальні спроби і завершені суїциди. Під суїцидальною спробою розуміють цілеспрямоване оперування засобами позбавлення себе життя, яке не скінчилося смертю. Самогубство розглядається як процес, що включає в себе:

- сприймання людиною значення життя і смерті;
- відсутність психологічних та соціальних ресурсів;
- сімейні та фізичні обставини.

Класифікація мотивів суїцидальної поведінки В.О.Тихоненка ґрунтується на категорії особистісного змісту і складається з мотивів:

1. *Протест, помста*. Суб'єкт намагається негативно вплинути на ворожу та агресивну до нього об'єктивну складову конфліктної ситуації. Вербально це може виражатися у фразах: "Ніхто мене не розуміє", "Усі проти мене", "Справедливості немає", "Більше нема сил боротися",
2. *Заклик*. Вербальні показники такої поведінки: "Я нікому не потрібна", "За що ви мене так мучите?".
3. *Суїцидальні "ухилення"* виникають при загрозі особистісному чи біологічному існуванню, якому протидіє висока самоцінність.
4. *"Самопокарання"* відбувається при внутрішньому конфлікті двох ролей: "Я-суддя" та "Я-підсудний".
5. При самогубстві *"відмова"* ціль та мотив суїциду наближуються, бо мотивом є відмова від існування, а ціллю – позбавлення себе життя.

Найбільш поширеними мотивами суїцидальної поведінки дітей та молоді є:

- переживання образи, самотності, відчуженості, неможливості бути зрозумілими іншими;
- переживання втрати батьківської любові або неподілене кохання, ревності;
- переживання, пов'язані зі смертю, розлученням, глузуванням, приниженням, любовні невдачі, сексуальні ексцеси;

- почуття помсти, протесту, бажання привернути до себе увагу, викликати співчуття, уникнути неприємних наслідків, відійти від важкої ситуації.

Суїцидальну поведінку можна поділити на три фази.
- *Перша* – це фаза роздумів, народження свідомої ідеї щодо здійснення самогубства. З часом ці роздуми виходять з-під контролю і стають імпульсивними, тобто, з'являються спонтанно, поза волею людини. У першій фазі підліток стає замкнутим, не цікавиться справами родини, роздає друзям дорогі йому речі, раптово змінює свої міжособистісні стосунки, стає агресивним, схильним до бійки.

- Якщо до переліченого додаються додаткові стресові зовнішні фактори, настає *друга фаза* – фаза амбівалентності. Підліток може висловлювати конкретні погрози або ділитися своїми намірами людьми з найближчого оточення. Але це "крик по допомогу" не завжди чують і розуміють. Для другої фази характерні такі висловлювання: "Я вже не буду довго з вами", "Скоро ви будете вільні", "Тобі не потрібно буде про мене дбати". Діти, підлітки надзвичайно амбівалентні і якщо саме протягом цієї фази надати їм своєчасну адекватну допомогу, фатальний хід подій можна перервати.

- *Третя фаза* суїциду – фаза спроби.

Більшість суїцидальних підлітків (до 70%) обмірковують і здійснюють суїцид у термін від 1 до 3 тижнів. Але підлітковий вік – період імпульсивних дій. Тому іноді тривалість усіх трьох фаз може бути короткою, навіть дорівнювати одній годині.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИДИ НАСИЛЬСТВА, ЩО ВИНИКАЮТЬ У СІМ'Ї ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ДІТЕЙ

Незважаючи на велику кількість норм, призначених регулювати правовідносини між батьками та дітьми, дуже часто виникають ситуації, при яких порушуються права дітей. Найчастіше насильством та порушенням прав дитини ми вважаємо тільки фізичну

розправу. Але насильством над дітьми є випадки, коли батьки:

- знущаються над дитиною
- б'ють її
- завдають шкоди здоров'ю дитині
- залякують дитину, використовуючи при цьому різні суспільні установи (міліцію, церкву, спецшколу, колонію, психіатричну лікарню)
- порушують її статеву недоторканість
- навіюють страх за допомогою тестів, поглядів
- перебивають дитину під час розмови
- ізолюють її
- контролюють її доступ до спілкування з ровесниками, дорослими, родичами, одним із батьків

- використовують образливі прізвиська
- соромлять дитину
- використовують її як передавача інформації під час конфлікту у сім'ї
- контролюють поведінку дитини за допомогою грошей
- ігнорують її
- не задовольняють її основні потреби
- використовують її, як засіб економічного торгу під час розлучення
- погрожують її залишити
- погрожують фізичною розправою
- поводяться з дитиною, як з прислугою
- відмовляються повідомляти про важливі рішення, що безпосередньо стосуються її долі

Зневажання людських прав дитини, приниження її гідності сприяють виникненню дитячої психологічної травми, яка деформує особистість, порушує природний психологічний та фізіологічний розвиток дитини.

Але постає питання: чи є в Україні домашнє насильство над дітьми в сім'ї? В державі існує досить велика нормативна база регулювання даного питання. Для з'ясування цього було проведене дослідження серед дітей віком 10-14 та 15-17 років. (див. табл..№1 та 2). У результаті отримали, на жаль, позитивну відповідь. При чому за поданими результатами яскраво видно таку тенденцію: найпоширенішими правопорушеннями серед дітей 10-14 років є перебивання батьками дітей під час розмови, неповідомлення про рішення, що стосуються дитини та соромлення дитини; серед дітей 15-17 років –

перебивання під час розмови, неповідомлення про рішення, що стосуються дітей, хоча це є найважливішим питанням саме цього віку, контролювання поведінки за допомогою грошей.

Нами також було зроблено запит до міського пологового будинку №6 про кількісну інформацію про кількість випадків відмови від дітей з боку матерів у 2002-2007 роках. Запит показав, що тільки нібито покращена ситуація, знову зіпсувалася, і відсоток випадків знову зростає. Таким чином, матери не тільки не виконує свій обов'язок забрати дитину з родильного дому, але й не виконує обов'язок щодо надання ім'я дитині, щодо реєстрування народження дитини в органах РАЦС, щодо виховання дітей.

ПОРАДИ ПЕДАГОГАМ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

10 Під час зустрічі з молодими людьми говоріть : «Привіт!»

- 11 Запитуйте їхню думку.
- 12 Давайте їм відчути себе прийнятими.
- 13 Запитуйте їх про них самих.
- 14 Вислуховуйте їх.
- 15 Займайтеся їхніми проблемами та конфліктами до того, як вони стануть великими.
- 16 Дозволяйте робити помилки.
- 17 Допомагайте їм вчитися на власних помилках.
- 18 Створюйте безпечні та відкриті взаємовідносини.
- 28 Розмовляйте з ними відкрито.
- 29 Станьте їхнім прибічником.
- 30 Дайте зрозуміти, що ви завжди поряд, у їхньому розпорядженні.
- 31 Під час розмови дивіться їм в очі.
- 32 Скажіть їм, що готові вислухати їх у будь-який час.
- 33 Заохочуйте їх високо ставити «планку».
- 34 Вітайте їхні пропозиції.
- 35 Прощайте їх.
- 36 Завжди давайте їм ще один шанс.
- 37 Радьтеся з ними.
- 38 Дякуйте їм.
- 39 Будьте чесними.
- 40 Дайте їм зрозуміти, що ви їхній друг.
- 41 Розділяйте разом з ними їхню радість та хвилювання.
- 42 Допоможіть їм повірити в себе.
- 43 Запитайте, про що вони мріють, заохочуйте їх, переконуючи в тому, що мрії можуть стати реальністю.
- 44 Називайте їх тільки на ім'я.
- 45 Вислуховуйте їхні історії та розповіді.
- 31 Дайте підлітку відчути відповідальність.

32 Часто й невимушено говоріть компліменти.

33 Будьте доброзичливим учителем для підлітка.

Поради вчителю

щодо підтримки дисципліни в класі

- Установіть межі дозволеного, еталони поведінки учнів для стандартних ситуацій (як входити в клас, як сидіти, відповідати на запитання, прибирати книжки і т.ін.). Зробити це треба перш ніж Ви почнете стежити за дотриманням порядку;
- поведіться так, щоб учні відчували, що ви керуєте навчальним процесом, при цьому всіляко стимулюйте їхню активність;
- стежте за своєю мовою, розмовляйте завжди повільно, спокійним голосом;
- не відволікайтесь на незначні порушення, моралізування. Урок – це не арена для з'ясування стосунків;
- дотримуйтеся доброзичливого, мажорного тону, будьте уважні до кожного учня. Надавайте необхідну підтримку, відзначаєте успіхи, створюйте життєрадісний, оптимістичний настрій у класі;
- стежте за правильністю постави, проводьте фізкультхвилинки;
- надавайте учням можливість частіше працювати в групах – це може бути стимулом до зайнятості кожного, хорошого настрою і поведінки;
- створюйте умови, щоб важкі, слабкі діти мали можливість відчути себе лідерами;
- не принижуйте учнів, не припускайте образ, сарказму. Гнів, дратівливість, імпульсивність не сприяють зміцненню дисципліни й авторитету вчителя;
- будьте привітними, але враховуйте, що фамільярність може породити неповагу;
- не виявляйте антипатії до важких учнів, сподіваючись від них поганої поведінки. Діти відчують скептичне ставлення до них і часто поведуться згідно з вашими очікуваннями;
- не припускайте появи «любимчиків», це створює зайві проблеми, ускладнює стосунки в колективі;
- умійте керувати емоціями, знайте ціну кожному слову, тонові;

- не соромтеся виявляти почуття гумору. Можна посміятися і над собою, не вважайте себе досконалістю. Але не можна висміювати учнів;
- не забудьте привітати дитину з днем народження;
- підтримуйте контакт із учнями поза уроками, на заняттях гуртка, позакласних заходах, спільних походах;
- зміцнюйте зв'язки з батьками, намагайтеся отримати від них підтримку;
- робіть виклад матеріалу яскравим, захоплюйте учнів за допомогою різноманітних методів, наочності й змістовності.

На вибір учнем прийнятної або неприйнятної поведінки впливають такі умови, як:

- Якість стосунків між ним і вчителем;
- Класна атмосфера, спрямована на успіх або, навпаки, деструктивна;
- Відповідна цьому структура класного колективу.

Рекомендації підліткам, схильним до правопорушень

- Намагайся ставитись до інших людей так, як бажаєш, щоб ставились до тебе.
- Дотримуйся норм законів і моралі в сім'ї та суспільстві.
- Формуй в собі позитивні потреби і погляди. Пам'ятай, що егоїзм і слабовілля прирікають тебе на асоціальні вчинки.
- Не уникай ритмічної і напруженої трудової діяльності. Знаходь собі діло (роботу), яке дає змогу проявити себе та самоствердитися.
- Намагайся уникати компаній, спроможних змінити тебе, твій світогляд, які можуть утягнути тебе в злочинний світ.
- Учись знаходити в собі найкращі якості, завжди спирайся на свою гідність: почуття особистої гідності – основа поваги до іншої людини.
- Сформулуй для себе найближчі і подальші життєві цілі – це могутній фактор твого розвитку.
- Не прагни до самотності, не занурюйся в себе під час усвідомлення своїх неправомірних вчинків (дій). Обери собі друга з кола близьких тобі людей, який завжди буде готовий надати тобі допомогу.
- Люби себе будь-якого. Формуй в собі позитивну самооцінку, вчись володіти собою, стримуватися. Не давай волю своїм природним реакціям, вчись виражати емоції достойним чином.

Рекомендації вчителям

щодо підвищення самооцінки у "важких" підлітків

- Намагайтеся створити добрі стосунки у спілкуванні з підлітком, бо їх відсутність – це причина виникнення тривожності у дитини.
- Поважайте індивідуалізм підлітка, бо його зневага веде до появи самотності дитини.
- Стверджуйте загальнолюдські цінності – це стане на допомогу під час появи у підлітка думок про самотність або втрати друга (друзів).
- Частіше нагадуйте "важким" підліткам про їхні позитивні якості – це допоможе уникнути в їхній свідомості закріплення негативних оцінок щодо них самих та формування низької самооцінки.
- Навчайте підлітка поважати свою гідність, розуміти свої вчинки, виховувати самоповагу, позитивне ставлення, розуміння, терплячість до оточуючих, їхніх оцінок щодо самого підлітка.
- Сприяйте розвитку процесу самореалізації – активній праці самого підлітка щодо розвитку своєї особистості.
- Створюйте умови щодо формування у підлітків інтересу до того, якими вони стануть у майбутньому – це могутній фактор саморозвитку "важкого" учня.
- Допомагайте "важким" підліткам знайти свої життєві цілі – це зможе усунути багато проблем під час їхнього виховання.

Рекомендації підліткам щодо уникнення конфліктів

- Не розмовляйте одразу з людиною, яка знаходиться в збудженому стані.
- Перед тим, як сказати про якусь неприємність, подивіться на це очима опонента.
- Не приховуйте свого доброго ставлення до людини, висловлюйте схвалення його вчинкам.
- Змушуйте себе мовчати, коли вас залучають до дрібних сварок.
- Навчайтеся поводити себе гідно, говорити спокійно, ввічливо, доброзичливо з оточуючими, поважайте гідність інших.
- Якщо ви розумієте, що помиляєтеся в своїх думках, вчинках, визнайте це одразу.

Рекомендації

педагогам під час виправлення поведінки підлітків, схильних до правопорушень

- Проявляйте витримку під час спілкування з проблемними підлітками.
- Терпляче і наполегливо пояснюйте неправильність їхніх поглядів і поведінки.
- Намагайтесь переконувати і відкривати "важким" підліткам гідні та цікаві життєві перспективи.
- Постійним повчанням не закріплюйте у підлітків, схильних до правопорушень, негативну оцінку своїх учинків.
- Не перешкоджайте їхній участі у звичайних молодіжних об'єднаннях.
- Уникайте надто наполегливо і безцеремонно втягувати таких підлітків в суспільні справи колективу учнів.

- Сприяйте організації педагогами та батьками спільних масових заходів, що з'єднують підлітків з різною поведінкою, світосприйняттям, успішністю.
- Втягуйте "важких" підлітків в суспільно корисні трудові справи, використовуючи притаманну їм завзятість в досягненні поставленої мети, прагнення до першості, частково усвідомлене почуття їхньої соціальної неповноцінності.
- По можливості, з метою перевиховання підлітків, які вже зробили помилку в житті, змініть обставини та звичні їм форми поведінки, виказуйте їм довіру, схвалюйте їхні досягнення.
- Виховуйте у таких підлітків вміння не тільки підкорятися, а й командувати, не принижуючи та не уражуючи інтереси однолітків.

Рекомендації

педагогам із забезпечення засобів впливу школи на підлітка щодо поліпшення його поведінки

- Пошук і знаходження шляхів підвищення мотивації до навчання у слабких учнів:
- винагорода дітей за досить незначний прогрес під час навчальної діяльності, а не за досконалість в ній;
- активне заохочення в творчій діяльності, в спорті, в різних шкільних заходах тощо.
- Виховання теплих почуттів до школи у слабких учнів:
- дозволяти дітям брати участь у найважливіших справах школи, наділивши їх певною часткою відповідальності.
- Не присвоювати дітям ніяких ярликів, спиратися на заохочення, підтримку, а не на покарання:
- не бажано розділяти учнів (шляхом об'яв оцінок чи розподілу по групах), бо діти позбавляються необхідної мотивації;
- корисно знаходити сильні сторони слабких учнів і хвалити їх за те, що їм вдається.
- В роботу школи включати більше елементів, що задовольняють соціальні інтереси підлітків:
- розширювати позашкільні форми діяльності підлітків;
- залучати їх до організації такої діяльності;
- прикладом, шляхом бесід виховувати у підлітків усвідомлення, прийняття шкільних цінностей та норм.

Рекомендації

батькам підлітків, схильних до правопорушень

- Намагайтеся бути завжди позитивним прикладом для своєї дитини, законослухняним громадянином своєї країни.
- З молодшого віку прищеплюйте дітям повагу до закону, прав людини.
- Проявляйте витримку, терпіння під час спілкування з дитиною, обговорення його протиправних вчинків (дій).
- Шляхом переконання, створення гідних та цікавих життєвих перспектив сприяйте виникненню у підлітків прагнення до законослухняності, вибору гідних друзів, дозвілля.
- Відмовтеся від постійних повчань, не закріплюйте у підлітків негативної оцінки своїх учинків.
- Не нав'язливо здійснюйте систематичний контроль за життєдіяльністю підлітка.

- В процесі необхідного перевиховання змінюйте обставини в сім'ї, звичні форми поведінки, спілкування, контролю та інше з дитиною та поміж дорослими.
- Сприяйте особистісному зростанню дитини.
- Висловлюйте йому свою довіру, схвалюйте його досягнення, виробляйте вміння не тільки підкорятися, а й командувати.

Характеристика різних форм прояву девіацій

Девіація (від лат. deviation - відхилення) - це система дій і вчинків людини, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки. Сутністю девіантної поведінки є те, що людина не дотримується вимог соціальної норми в тій чи іншій ситуації, у неї зовнішні вимоги (санкції, норми) не сформувалися у потреби і звички.

Виникнення девіації можуть спричинити різні фактори:

1) біологічні:

- генетичні відхилення, які передаються через спадковість (порушення розумового розвитку, слуху, зору);

- психофізіологічні, пов'язані з впливом на організм людини техногенних катастроф (атомної та хімічної енергії, землетрусів);

- фізіологічні - недоліки в конституційно-соматичній будові організму (дефекти мови, непривабливості);

2) психологічні, які включають наявність психопатології та акцентуації окремих якостей характеру;

3) соціально-педагогічні, викликані дефектами шкільного, сімейного і громадського виховання;

4) економічні, пов'язані з соціально-економічною кризою;

5) морально-естетичні, викликані соціально-культурними змінами у суспільстві, переорієнтацією цінностей.

У залежності від типу порушення норм, девіантну поведінку можна класифікувати за такими ознаками:

- за злочином (карне, адміністративне) і аморальними учинками (пияцтво, проституція);

- за рівнем або масштабом відхилення (індивідуальні або масові);

- за орієнтацією відхилень на зовнішнє середовище (сімейні чвари, насильницькі злочини та ін.) або на самого себе (суїциди, алкоголізм та ін.);

- за належністю до тієї чи іншої соціальної групи, статево-віковими особливостями.

Девіація включає в себе делінквентну, девіантну і кримінальну поведінку.

Найпростішим типом девіації є делінквентна поведінка, яка характеризується психологічною схильністю до асоціальних вчинків, які не ведуть до кримінальної відповідальності. Тобто діти скоюють дрібні вчинки, які ґрунтуються на стереотипних діях. Здебільшого - це агресивні насильства вдома і в класі; утечі з дому, вимагання, татування, носіння сережок, блукання.

Утечі з дому для сучасних дітей - це реакція на неблагополуччє середовище виховання із-за педагогічної некомпетентності батьків, підвищеній комунікативності дітей, впливу товаришів. Діти покидають дім через неправильно вибраний батьками стиль спілкування, емоційну депривацію, за компанію з товаришем.

Насильство у сім'ї - примусовий контроль одного члена сім'ї над іншими, реальна дія або погроза фізичної, психічної, економічної, сексуальної образи та застосування насильства. Найчастіше від сімейного насильства страждають жінки і діти, воно носить комбінований характер і негативно впливає на психічне та фізичне здоров'я. Результатом соціалізації дитини у такій сім'ї є виникає почуття провини, депресії, безпорадність, перебування у стані постійного стресу, фобії, зухвала поведінка неслухняність, втечі з дому.

Конформна поведінка. Конформність - це риса характеру, свідоме прийняття індивідом поглядів, цінностей або норм поведінки певної соціальної групи під тиском зовнішніх обставин та всупереч власним переживанням. Людина - конформіст або жертва соціалізації повністю адаптувалася до середовища, але не здатна протистояти йому. При цьому людина прилаштовує свою поведінку під чужі еталони (негативні чи позитивні для суспільства).

Унаслідок різних стилів конформності можуть сформуватись різні стосунки і стати очевидними певні функціональні або ж дисфункціональні ролі: "ініціатора", "спостерігача", "блазня", "цапа-відбувайла", "блокіратора" та ін.

Дидактогенна поведінка - це поведінка учня, викликана порушенням педагогічного такту з боку вихователя, вчителя, тренера. Дидактогенія виражається страхом (школофобія), пригніченим станом, що негативно відбивається на навчально-пізнавальній діяльності учня, здоров'ї, поведінці.

Татування - це мистецтво прикрашати своє тіло за допомогою "вічного малюнку" (пікти). Татування зародилося ще в первісному суспільстві. Жінки прикрашали себе тату, щоб захиститися від замовлянь, а чоловіки - щоб показати фізичну силу, мужність. Крім того, татуванням

таврували рабів, злодіїв, злочинців. Воно було знаком племені, вказувало на соціальний статус.

Сучасне татуювання можна розділити на дві категорії. До першої групи належать кримінальні символи і знаки відмінності (військові, морські). Друга категорія - це тату-прикраси, для яких використовують декоративні, любовні, патріотичні, сексуальні, релігійні зображення. Дуже часто символіка носить антихристиянський характер або окультний: перевертні, хрести, вампіри, демони, черепа тощо.

Найбільш схильні роботи собі татуювання молодь, люди мистецтва, ув'язнені. Одні - з метою виділитися з юрби, самовираження, інші - як ритуал, а представники різних молодіжних субкультур (готи, панки, гомосексуалісти, трансвестити) - як особливий зовнішній знак. Часто татуювання роблять не задумуючись про наслідки. Нанесення тату - процес болючий і небезпечний для здоров'я, тату лишається на тілі на все життя і вивести його безслідно практично неможливо.

Пірсинг як і тату - назавжди. Дірочки для сережок у мочці вуха - це прекрасно, але пірсинг у носі, язика, пупку, сосках та інших інтимних місцях може бути шкідливими для здоров'я, особливо, якщо проведені без дотримання санітарно-гігієнічних вимог.

При несприятливих умовах соціалізації дитини проходить перехід від делінквентної до девіантної поведінки. Девіанта поведінка - відхилення пов'язане з порушенням поведінки відповідно до віку, соціальних норм і правил, характерних для мікросоціуму. Цей тип девіації можна скоріше назвати антисоціальним. Проявом девіантної поведінки є ситуаційно обумовлені поведінкові реакції: викрадення автомобілів з метою отримати матеріальної допомоги; п'янство і наркотизація - адиктивна поведінка.

Адиктивна поведінка є наслідком прагнення втечі від дійсності шляхом штучної зміни свого стану засобами алкоголю, наркотиків чи певних видів діяльності. Поняття використовується для визначення опису поведінки того, хто вживає токсичні речовини і алкоголь на тому етапі, коли ще не сформована фізична залежність. У дітей до адиктивної поведінки приводить емоційне напруження, пов'язане з батьківською депривацією. Бажання ввійти в адиктивну поведінку спостерігається у людей, які втрачають ідеали у житті, життєві цінності та ціннісні орієнтації, сім'ю, близьких, розчаровуються у професії тощо.

Процес вживання деяких речовин або постійна фіксація уваги на деяких видах діяльності супроводжується розвитком інтенсивних емоцій, змінює психічний стан, який починає керувати людиною, робить її безпорадною, породжує кількісні зміни, приводить до залежності.

Галагузова М.А., Тетерський С .В, Максимова Н.Ю. та ін. подають різну класифікацію речовин, які викликають залежність і сприяють відхиленню у поведінці, порушенню функціонування систем і органів людини, а довготривале їх вживання приводить до деградації особистості. У загальному вигляді усі речовини можна представити як наркотичну субкультуру через шість виді наркотичних речовин:

1. Анальгетики (морфін, кодеїн, опійний мак, героїн та ін.), які використовуються в медицині як знеболюючі засоби, впливаючи на центральну нервову систему.

2. Депресанти - лікарські засоби, які використовуються в медицині як снодійні, заспокійливі, а при немедичному використанні викликають стан сп'яніння. До них належать алкоголь, барбітурати, транквілізатори.

3. Стимулятори (нікотин, кофеїн, кокаїн, амфетомін та ін.) збуджують центральну нервову систему, викликають підвищення розумової та фізичної активності, відчуття бадьорості, впевненості в собі.

4. Галюциногени - синтетичні засоби ЛСД (діетиламід лізергована кислота), мескалін (виробляють з бутонів кактуса), псилоцибін (отримують з грибів), буфотеїн (отримують з отрути жаб) та ін. - змінюють емоційний стан людини. У медицині не застосовуються.

5. Психоделітики, отримують із коноплі, гашишу, маріхуани, анаші. У медицині не застосовуються.

6. Інгалінти - інгаляційні засоби для наркозу - закис азоту, ефір, хлороформ.

Враховуючи те, що залежність формується від вживання речовин, вчені пропонують розглядати такі види наркоманії:

- 1) нікотиноманія;
- 2) куріння індійської коноплі (гашиш, маріхуана, план)
- 3) алкоголізм;
- 4) токсикоманія;
- 5) наркоманія.

Існують такі форми введення наркотиків: - паління (гашиш, опій); - жування, поїдання і питво деяких препаратів гашишу, маку; - вдихання, закапування в ніс або в око; - введення у вену рук, ніг, статевих органів, під язик.

Куріння - це небезпечна хвороба, яка приводить до руйнування здоров'я. До певного часу нікотин діє на організм непомітно, приховано.

Причин поширення куріння серед школярів є багато, зокрема негативний приклад батьків, реклама цигарок, перегляд кінофільмів, невміння організувати дозвілля, займатися корисними справами.

Пияцтво і алкоголізм. Особливістю даної патології суспільного життя є те, що пияцтво і алкоголізм взаємопов'язане з іншими відхиленнями: соціальним паразитизмом, аморальною поведінкою, правопорушеннями. Під *пияцтвом* розуміють систематичне та надмірне вживання алкоголю, яке приводить до втрати здоров'я і контролю над собою і є початковою стадією алкоголізму. У медичній практиці алкоголізм - це хронічне захворювання, яке характеризується нездоланим потягом до спиртних напоїв. З соціальної позиції алкоголізм - це форма девіантної поведінки, яка характеризується патологічним потягом до спиртного і подальшою деградацією особистості.

Причинами вживання спиртних напоїв є: неблагополуччя в сім'ї, як необхідний атрибут проведення дозвілля, як компенсація психічних розладів, як засіб зняття напруги і самовираження.

Наслідки п'янства і алкоголізму можна умовно розділити на чотири групи:

- соціально-економічні: зниження продуктивності праці, збільшення виробничого травматизму, передчасне закінчення навчання, витрати коштів на алкогольне відзначення подій тощо;
- соціально-психологічні: порушення сімейного благополуччя, розрив сімейних і професійних стосунків, конфліктність у соціумі тощо;
- кримінальні: хуліганство, крадіжки, вбивства, створення ситуацій, які сприяють криміналізації та ін;
- фізичні: порушення функціонування органів і систем, вади в здоров'ї і вплив на здоров'я майбутнього покоління.

Найактуальнішими проблемами алкоголізму є:

- жіночий алкоголізм (зростання кількості жінок, хворих на алкоголізм; відносна швидкість, порівняно з чоловіками, темпів зростання алкогольної залежності й великі труднощі, пов'язані з лікуванням; причини жіночого алкоголізму: самотність, особиста невпорядкованість, схильність до імітації та індукції, прийняття чоловічих форм поведінки, клімактеричні розлади, сексуальні дисгармонії);

- дитячий і підлітковий алкоголізм, перші ознаки якого з'являються до 18 років (злякисність плинну, що означає швидке прогресування основних симптомів, розвиток загального пияцтва, похмілля великими дозами алкоголю, низька ефективність лікування, розпад соціальних і сімейних зв'язків, виникнення психозу; чинники, що сприяють алкоголізації: алкогольне оточення й пов'язані з ним стійкі алкогольні традиції; хитливі та епілептоїдні типи акцентуацій і психопатій як характерологічні особливості; властива віку схильність до імітації й об'єднання з однолітками, коли неформальна група стає головним регулятором поведінки; природженість алкогольних синдромів, коли немовлята відчують фізіологічну залежність від алкоголю в результаті вживання матір'ю спиртних напоїв під час вагітності);

- алкоголізм людей похилого віку, що виникає на основі відчуття своєї неповноцінності та непотрібності, розпаду сім'ї через смерть чоловіка (дружини), послаблення здоров'я, погіршення матеріального стану, зміни місця проживання, посилення ізоляції від дітей;

- сімейний алкоголізм, що є причиною сильних внутрішніх конфліктів у сім'ях, їх деградації й розпаду (проблема розлучень; погіршення харчування, що позначається на здоров'ї, передусім, дитини; явище співзалежності типу міжособистісних стосунків, коли все життя сім'ї зосереджене на алкоголі та стає згодом способом життя сім'ї; атмосфера непередбачуваності та двоїстих

комунікацій, коли діти відчують постійне почуття провини і приймають на себе неадекватну відповідальність за долю сім'ї; високий рівень насильства як між старшими членами сім'ї, так і між дітьми і стосовно них).

Наркоманія і токсикоманія. ***Наркоманія*** - пристрасть до речовин, які викликають ейфорію. Наркотик - засіб рослинного або синтетичного походження, який впливає на фізичний стан і психіку людини. Наркотики за силою наркотичної дії, інтенсивністю потягу не можна прирівнювати до алкоголю. Алкоголік, усвідомивши шкоду випивки на організм, здатний самостійно кинути пити, але випадків самостійно припинити вживання наркотиків практично неможливо. Є певні закономірності цієї пристрасті. До наркотичного звикання схильні всі люди, але у кожного воно проходить по-різному. Під наркоманією розуміють застосування наркотиків або прирівняних до них засобів без медичних показань, в наслідок чого проходить зміна життєвих стереотипів, фізичні і психічні розлади здоров'я.

Проблеми пов'язані з наркоманією:

- соціальна пасивність, поступова втрата трудових і сімейних функцій;
- зниження інтелектуального рівня;
- емоційна глухота, моральна і соціальна деградація.

Токсикоманія. Розрізняють токсикоманію двох видів: 1) токсикоманія, пов'язана із зловживанням стимуляторів; 2) токсикоманія, пов'язана з вдиханням летючих ароматичних речовин.

Зловживання стимуляторів, які не належать до наркотиків (кава, чай), викликають уявну бадьорість, приплив сили, потяг до праці, ясність розуму.

При постійному вживанні стимуляторів виникає звикання і тому організм потребує збільшення дози, а припинення приводить до

непрацездатності, з'являються втома, в'ялість, знижується настрій, виникають суїцидальні думки.

Небезпека токсикоманії полягає в тому, що в результаті інтоксикації (отруєння) парами летючих хімічних речовин (парів клею, бензину, побутових аерозолів, речовин для розведення фарби та ін.) приводить до серцевої недостатності, центральної нервової системи. Частіше всього токсикоманія виникає у бездоглядних, безпритульних дітей. Систематична інтоксикація викликає порушення поведінки, аутоагресивні дії.

Агресивна поведінка. Агресія (астенічна реакція) може бути спрямована проти інших, проти себе, агресія як забуття, як примітивна поведінка. "Агресія" - це стан, який включає залякування, бажання напасти, ворожість, жорстокість, вандалізм, грубість, задирикуватість, роздратованість. Аутоагресія тобто замах на цілісність свого організму, скоюється в стані афекту.

Суїцидальна поведінка - це девіантна поведінка, яка пов'язана з навмисним позбавленням себе життя (самовбивство). У вузькому медико-правовому смислі - це вид насильницької смерті з указанням її причини. У широкому розумінні суїцид - це вид самознищуючої поведінки, до якої належить пияцтво, куріння, вживання наркотиків, об'їдання, альпінізм, мотогонки та ін.

Можна виділити три типи суїцидальної поведінки: демонстративна, афективна і справжня.

Демонстративний тип характеризується намаганням показати реальність суїцидних намірів, звернути на себе увагу, поспівчувати. Такі спроби здійснюються відкрито, артистично, але, нерідко в силу випадковості, можуть закінчитися трагічно. Афективний тип виражається здійсненням суїциду в стані піднесених емоцій. У даному випадку завжди присутня

демонстративність. Справжня суїцидальна поведінка завжди обдумана і спланована, підкріплена бажанням покінчити з собою. Усі приготування проводяться приховано.

Самовбивство підлітків - це спосіб впливу на інших людей: демонстрування кохання, виклик допомоги, звільнення від депресії, сімейного конфлікту тощо. Піднімаючи на себе руку, дитина використовує останній аргумент у конфлікті з дорослими, бажає вмерти у нестерпній для неї ситуації, а в дійсності бажає жити. Дослідники суїцидальної поведінки вважають, що у діях дітей немає розрахунку і спроби шантажу, але є наївна віра: нехай хоч смерть переконає батьків, тоді закінчатся усі непорозуміння і вони знову заживуть в спокої та згоді.

На суїцидальну поведінку впливає сезонна закономірність: максимум самовбивств відбувається у весняно-літній сезон (березень-липень); мінімум - в осінньо-зимовий (вересень-грудень).

Незадоволення життєвих потреб дитини, зокрема позитивної оцінки дорослих, викликає негативні переживання, штовхає на пошук виходу із травмуючої ситуації. Ускладнюється вихід із складної життєвої ситуації відхиленнями в психічній діяльності у дітей, у яких яскраво виражені акцентуації характеру - емансипація, угруповання, захоплення, сексуальний потяг. Ці відхилення бувають тимчасовими, зумовленими органічними змінами підліткового віку, або ситуацією, яка зачіпає найуразливіше місце такого типу акцентуації.

Психічні розлади, пов'язані з психопатологією, внаслідок чого появляється вразливість до психогенних впливів. Реакція при цьому носить астеничний, шизоїдний, параноїдальний характер, так як вражається самосвідомість і емоційна сфера. З'являються особистісні розлади: синдром відчуження, деперсоналізація, роздвоєння особистості, дереалізація, апатії, депресії, скутість.

Фанатик або той, хто з винятковою наполегливістю присвячує служінню одній ідеї, справі, не залишаючи місця для інших інтересів. Особливу групу складають фанати почуттів, це ті, хто стає членом релігійних сект.

Найхарактерними особливостями проявів для даної групи є: надмірна дратівливість, що переростає в нестерпну лють; перепади в настрої та моральні дефекти. Прояви гніву провокують насильницькі дії, скандали. Вони вимагають від сторонніх (членів сім'ї) покірності, підкорення, не залишають без покарання найменшу провину, нестриманість у гніві робить їх хоробрими, агресивно жорстокими, морально неповноцінними.

Група істеричних осіб характеризується емоційним капризним життям. Перебіг подій супроводжується злопам'ятністю, помстою. Вони брехуни, розповідають про свої пригоди, яких ніколи не було. Такими є аферисти, шарлатани, шулери, які обманюють так майстерно, що викликають захоплення.

Важливе значення мають межові зони між нормою і відхиленням, внаслідок чого неможливо провести чітку межу між природним проявом характеру і його відхиленням.

Оскільки домінуючим видом діяльності у дітей є навчальна діяльність, тому найбільш характерними розладами даного віку є **шкільні неврози і школофобія**.

Проституція - це форма девіантної поведінки, яка проявляється в безладних, знеособлених, позашлюбних статевих стосунках, здійснених за плату. Проституція - це поведінка особи, яка вступає у статевий зв'язок за відповідну плату, веде безладне статеве життя. Розрізняють чоловічу (жиголо) і жіночу (повія) проституцію; дорослу і дитячу проституцію. Найбільш

вивченою є жіноча проституція. При цьому суб'єкт (жінка, чоловік, дитина) стає товаром, а її тіло - об'єктом купівлі-продажу.

Особливо турбує дитяча проституція. Дитяча проституція - це форма девіантної поведінки дітей, які вступають у статеві зв'язки до 18 років. У Конвенції ООН про права дитини (ст.34) зазначається, що держава зобов'язується захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації.

Причини виникнення проституції можна розділити на три групи.

1. Генетичні (вплив спадкових факторів).

2. Психологічні - теорії залежності, мотивації (потреба в грошах, самовираженні), закладання в дитячому віці такого способу життя.

3. Соціальні - неблагополучні сім'ї; сімейна депривація; сексуальна активність; недостатність інформації; безконтрольність зі сторони батьків і школи та ін.

Існує різна типологія проституції:

1) проститутки, які живуть самотійно в квартирі;

2) проститутки, які живуть за плату "господаря";

3) вуличні проститутки. Серед сучасних вуличних повій можна виділити такі групи: елітарні, центрові, валютні, шарові (мають високий освітній рівень, постійних клієнтів і віддають себе за високу платню); разові (зовнішньо привабливі, обслуговують клієнтів на замовлення); сімейні (молоді люди, які мають сутенера); плечові або ті, які їздять з водіями трейлерів (працюють на заправках, придорожніх кафе); трасові або автомобільні; вокзальні; неповнолітні.

Соціальна небезпечність проституції полягає у створенні основи для злочинності та правопорушень. Тобто проституція - це один із механізмів перетворення аморальної поведінки у злочинну.

Злочин - протиправне, суспільно небезпечне діяння, що класифікується за певними нормами кримінально-процесуального права (згвалтування, нанесення значних тілесних ушкоджень тощо). Злочинність - це форма девіантної поведінки, яка досягає найвищого рівня небезпеки, що визначається карним закон.

Кримінальна поведінка - протиправний вчинок, який карається кримінальним законом.

Отже, в категорію дітей, які мають відхилення від встановлених норм, входять діти, які знаходяться у важкій життєвій ситуації або мають проблеми у житті. Безпалько О.В., Зверєва І.Д., Лактіонава Г.М., Харченко С.Я., Шакурова М.В. пропонують узагальнену класифікацію проблем:

1. Проблеми пов'язані із збереженням психічного здоров'я дітей, розвитком особистості, самовизначенням, порушенням прав дитини і насильством у сім'ї - психологічна дезадаптація, тривожність, страх, безпритульність дітей, алкоголізм і наркоманія батьків, сирітство, насильство та ін.

2. Проблеми пов'язані з неадекватною та девіантною поведінкою, дезадаптацією дітей і підлітків у соціальному середовищі - педагогічно занедбані діти, кримінальний контакт, перебування на обліку в міліції, вживання дітьми алкоголю, наркотиків, адаптація до нового середовища, дефіцит спілкування та ін.

3. Проблеми пов'язані з конфліктами і морально-психологічним кліматом у школі, мікро середовищі - агресивна поведінка, конфлікти, низька

успішність, ухиляння від навчання, відсутність чітких орієнтирів вибору та ін.

Категорія людей, у яких соціальний стан за тими або іншими ознаками не має стабільності, які не можуть подолати труднощі в їхньому житті, належать до "групи ризику".